

**LLYTHYR AGORED I LYWODRAETH CYMRU, CYMRU GREADIGOL A'R CYNGOR
LLYFRAU CYMRU I ACHUB CYLCHGRONAU A GWEFANNAU CYMREIG**

Yn ddieithriad, ers dechrau datganoli chwarter canrif yn ôl, mae pob adolygiad o'r dirwedd ddiwylliannol neu wleidyddol yng Nghymru wedi sôn am **brinder ein cyfryngau**. Am lawer o resymau hanesyddol, sy'n cael eu hailadrodd yn aml, bu cynnal sector cyfryngau annibynnol hyfyw yng Nghymru yn dasg affwysol o anodd.

Ers degawdau, **mae swm hynod fychan** – dim ond cyfran fechan iawn o'r holl gyllid a gaiff ei wario ar ddiwylliant – **wedi mynd ymhell iawn**. Mae wedi helpu i feithrin cysylltiadau diwylliannol mewn byd cyhoeddus rhanedig, ac i ysgogi deialog hanfodol, gan baratoi'r ffordd at ddatblygiad gwleidyddol a chysyniadol y genedl. Mae'r buddsoddiad hwn wedi helpu i feithrin cyhoeddiadau a chyfnodolion yn y ddwy iaith genedlaethol, rhywbeth sydd wedi ennyn sylw a chryn barch ymhell y tu hwnt i Gymru.

Er gwaethaf y cyfyngiadau ariannol, mae'r sector cylchgronau a chyfnodolion yng Nghymru – sector bychan sydd hefyd yn derbyn cymorthdaliadau – wedi datblygu'n **fodel o arfer da**. Mae'r cyhoeddiadau hyn wedi **esblygu'n fusnesau bychain unigryw a deinamig**, rhai blaengar eu golygon sy'n cynnal gwerthoedd moesegol uchel. O ran eu strwythur, maent yn ymdrechu i weithredu'n annibynnol ar ddylanwadau diangen, boed gan noddwr, cyllidwr neu'r wladwriaeth, a hynny er mwyn **gwrthsefyll a gwrthwynebu grym ac er mwyn cynnig naratifau amgen**. Mae'r cyfnodolion yn dibynnu ar **dimoedd ffyddlon ac ymroddedig** o staff, gweithwyr llawrydd a chyfranwyr sy'n fodlon mynd y filltir ychwanegol er mwyn rhagoriaeth.

Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, fodd bynnag, mae'r filltir ychwanegol honno wedi mynd yn anghynaliadwy o hir. Mae **lefelau grantiau, sy'n gwaethygu'n gyson, a'r amodau cyllido llymach**, bellach wedi mynd yn beth cyffredin, gan greu cynsail sydd wedi arwain at 'gystadleuaeth tua'r gwaelod' o ran amodau gwaith a chyflogaeth, yn ogystal â ffioedd isel i gyfranwyr. Mae hyn yn effeithio ar y rheini sydd eisoes yn gweithio yn y sector ar hyn o bryd, ond hefyd ar y sawl fydd yn cychwyn yn y maes.

Bedair blynedd yn ôl, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru *Gwaith Teg Cymru*. Dyma ymrwymiad manwl i amodau cyflogaeth teg, a dyma sut y'u diffiniwyd:

Cael eich gwobrwyno'n deg; llais y cyflogedig a chynrychiolaeth gyfunol; diogelwch a hyblygrwydd; cyfle ar gyfer mynediad, twf a dilyniant; cyddestun gweithio diogel, iach a chynhwysol; parchu hawliau cyfreithiol a'u rhoi ar waith go iawn.

Ar ben hynny, argymhellodd yr adroddiad

y dylid ond rhoi arian cyhoeddus i'r sefydliadau hynny sy'n cyflawni, neu'n gweithio tuag at gyflawni, ein diffiniad o waith teg yn ogystal â nodweddion y rhain (sef, y sefydliadau sy'n bodloni safon Gwaith Teg Cymru).

Mae'n anodd gweld sut mae'r amodau gwaith presennol sy'n nodweddu llawer o'r busnesau bychain hyn yng Nghymru yn cyflawni uchelgais eu ffynhonnell gyllido waelodol, nid oherwydd unrhyw fai ar y busnesau eu huanin ond yn benodol oherwydd y toriadau a gafwyd, un ar ôl y llall, yn y cyllid ers 2008. Yn achos un o'r cylchgronau hyn, sef *Planet: The Welsh Internationalist*, y cyfnodolyn uchel ei barch a sefydlwyd ym 1970, **mae ei gyllid craidd bellach yn llai na hanner yr hyn ydoedd cyn datganoli**, a hynny heb ystyried chwyddiant. Mewn achosion eraill, mae cyhoeddiadau cyfredol yn aml yn derbyn yr un lefel cyllid ag a gawsant flynyddoedd yn ôl, er gwaethaf y costau sy'n cynyddu fwyfwy; ac o'r cychwyn cyntaf, nid yw cyhoeddiadau newydd wedi derbyn lefelau grant hyfyw. Nid yw'r gostyngiadau mewn cyllid yn ymateb i angen na pherfformiad. Yn hytrach, maent yn digwydd yn bennaf o ganlyniad i'r ffaith bod Llywodraeth Cymru wedi camddehongli rheoliadau cymorth gwladwriaethol y Comisiwn Ewropeaidd, a hynny cyn cyfnod Brexit. Parhau a wna'r sefyllfa hon, er i bennaeth Swyddfa'r Comisiwn Ewropeaidd yng Nghymru a'i gydweithiwr yn y Gyfarwyddiaeth Gyffredinol dros Gystadleuaeth ym Mrwsel ddod i'r casgliad y dylai cylchgronau o'r fath fod wedi eu heithrio o'r rheoliadau hyn o'r dechrau.

Yn ei cholofn olygyddol yn rhifyn Tachwedd 2022 o'r cylchgrawn *Planet*, sy'n dadlau dros amodau cyllido gwell ar gyfer pob cylchgrawn a gwefan yng Nghymru, mae golygydd a chyfarwyddwr bwrdd *Planet* Emily Trahair yn egluro sut ei bod, er cael ei thalu i weithio dim ond 27 awr yr wythnos, yn gweithio rhwng 40 a 70 awr

yr wythnos, “and occasionally well over 80 ... necessitated by the grant franchises and cuts”. Yn ystod y degawd diwethaf, mae amodau'r grantiau wedi mynnu bod cyhoeddiadau'n codi swm penodol o incwm ychwanegol er mwyn derbyn y cyllid craidd (llai) hwn. Nid oes gan gyhoeddwyr ddiffyg arbenigedd ynghylch sut i fynd i'r afael â hyn. Yn hytrach, y broblem yw'r **oriau di-dâl** sydd eu hangen i roi'r gweithgareddau hyn ar waith, **ar draul enbyd lles y staff**.

Mae'r sefyllfa a amlinellwyd gan Emily Trahair yn debyg i'r hyn y mae llawer o gyhoeddiadau eraill a ariennir yn ei wynebu. Nodir ganddi fod holl staff cylchgrawn *Planet* wedi derbyn yr un cyflog yr awr (£12) ers 2012; ond ar ben hynny, heb gynydd sylweddol iawn yn y grant, mae'n amhosib darparu pensiynau llawn, taliadau salwch statudol, neu yn y rhan fwyaf o achosion, oriau gwaith addas ar gyfer rhiant, gofalwr neu rywun sy'n gwella yn sgil salwch. Gan fod costau'n cynyddu, mae bellach yn anos nag erioed i gyhoeddiad gynnal cyllideb gytbwys. Er bod ymdrechion Cyngor Llyfrau Cymru i lobïo Llywodraeth Cymru am well cyllid i'w croesawu'n fawr, megis y cyllid brys yn 2023 i fynd i'r afael, yn y tymor byr, yn rhannol â'r argyfwng costau byw, mae'n rhaid i bob corff sy'n gyfrifol am ddarparu grantiau gydnabod **nad yw'r setliad presennol yn gynaliadwy**.

Mae'n fater o frys bod y sefyllfa hon yn gwella ar fyrder. **Mae'n hanfodol cynyddu lefelau cyllid craidd cylchgronau a gwefannau**. Gwneud hynny yw polisi datganedig gweinyddiaeth bresennol y Senedd. Mae Cytundeb Cydweithio Rhagfyr 2021 rhwng llywodraeth Lafur a Phlaid Cymru yn mynegi hyn yn glir:

Fel ymyrraeth gychwynnol, byddwn yn rhoi buddsoddiad ychwanegol i ddatblygu mentrau presennol a newydd sy'n ceisio gwella newyddiaduraeth yng Nghymru ac i gefnogi cyfryngau yng Nghymru er mwyn mynd i'r afael â'r bylchau mewn gwybodaeth.

Byddai cyllid craidd cynaladwy yn gymorth i fynd i'r afael â'r bylchau mewn gwybodaeth, ac yn golygu bod cyhoeddiadau yn gallu cyrraedd mwy na chyfran hynod fechan o'u darpar ddarllenwyr; ar ben hynny, byddai'n golygu bod modd sicrhau amodau gwaith moesegol, bod y sector yn llawer mwy agored i'r sawl sy'n cyrraedd y maes o gefndiroedd anhraddodiadol, ac yn cyflawni llawer o mwy o'r uchelgais fawrfrydig sydd ynghlwm wrth strategaeth Gwaith Teg Cymru.

Drwy gydol y ganrif hon, wrth reswm, mae llawer o'r pwyslais wedi symud i'r maes digidol. Mae'r llu o wefannau newyddion, diwylliant a materion cyfoes Cymreig ar-lein yn dyst i hyder a hunanfynegiant cenedlaethol newydd, un y mae'r cyfryngau print heb os wedi braenaru'r tir ar ei gyfer. **Mae'n bwysig bod arian cyhoeddus yn cael ei fuddsoddi mewn cyhoeddiadau ar-lein ac amlgyfrwng**, oherwydd heddiw dyma'r ffordd y byddwn yn dod o hyd i gymaint o'r newyddion a'r safbwyntiau a ddarllenwn, ond daw gwerth y cyfryngau print yn fwyfwy clir a chefnogaeth ddigonol ar eu cyfer yn fater o frys cynyddol.

Mae cyhoeddiadau print sy'n cyhoeddi darnau hir yn bodoli o hyd. Mae safon y deunydd print hwn yn golygu bod iddo werth parhaol: mae darllenwyr yn cadw copïau o gylchgronau gwleidyddol a diwylliannol at y dyfodol. Dyma adnodd hollbwysig ym myd addysg, llyfrgelloedd ac archifau yng Nghymru a ledled y byd, sy'n croniclo hanes cenedl sy'n bythol newid. Mae ysgrifenyddwyr yn gwybod gwerth hyn i'r dim. Yn bwysicach fyth, mae profiadau pobl yn newid. Rydym yn darllen print mewn ffordd wahanol. **Yn aml, bydd geiriau'n cael eu saernio'n fwy gofalus, a'u darllen yn fwy gofalus hefyd.** Bymtheg mlynedd yn ôl, aeth cyhoeddwyr llyfrau i banig mawr gan eu bod o'r farn bod eu model busnes yn prysur ddiflannu. Y gwrthwyneb sydd wedi digwydd ac mae mwy o siopau llyfrau annibynnol nag erioed o'r blaen. **Mae angen cyhoeddiadau print a digidol ar bobl.** Yn wir, mae natur cyfryngau print a digidol yn cyfateb yn dda i'w gilydd, ond eto'n wahanol, a hynny'n cael ei hadlewyrchu yn y ffaith bod y rhan fwyaf o gyhoeddiadau print yng Nghymru'n cynnig rhifynnau digidol a chynnwys ar-lein.

Yn aml gall gymryd degawdau i feithrin prosiectau sydd o werth diwylliannol gwirioneddol, ond gellir eu colli ar amrantiad. **Yng Nghymru, rydym yn dyheu am wneud pethau'n wahanol, am wneud pethau'n well na model San Steffan**, sy'n cael ei wthio'n ei flaen gan feddylfryd 'caledi'. Mae'n rhaid i hyn olygu rhywbeth, ac yn achos cyllid ar gyfer cylchgronau, cyfnodolion a gwefannau, mae'n rhaid iddo olygu ein bod yn cyhoeddi eu gwerth mewn ffordd ddiflewyn-ar-dafod a bod hyn, yn ei hanfod, yn llawer iawn mwy na'r cyllid cyhoeddus ynghlwm wrtho. Os methwn â herio'r uniongredd truenus a thrist, a hynny'n ddeallusol yn ogystal ag yn faterol, byddwn wedi methu'r genedl.

- Galwn ar bob corff sy'n gyfrifol am gyllido cylchgronau a gwefannau – Llywodraeth Cymru, Cymru Greadigol a Chyngor Llyfrau Cymru – i ddod ynghyd i gydlynu ymdrechion i wella cyllid craidd, a hynny fel mater o frys.
- Dylid cynyddu'r cyllid craidd ar gyfer pob cylchgrawn a gwefan sy'n llwyddiannus yng ngalwad nesaf y grantiau ar gyfer cylchgronau Saesneg eu hiaith, a hynny fesul cyhoeddwr hyd at lefel sy'n caniatáu amodau gwaith moesegol ar gyfer pob un gweithiwr a gyflogir, ar gyfer gweithwyr llawrydd a chyfranwyr, ac yn gyfnewid am greu cynnwys rhagorol; a dylid hefyd rhoi hwb i gyllid craidd cylchgronau a gwefannau Cymraeg eu hiaith. Dylai pob targed ac amod ariannu gynnwys yr oriau â thâl sydd eu hangen i gyflawni'r cyfryw waith, sy'n aml yn gymhleth i'w gyflawni i safon uchel.
- Dylai setliad cyllido teg newydd ar gyfer cylchgronau a gwefannau ddod i rym ar sail y cyllid craidd a gytundebir ar gyfer cyfnod cytundeb y grantiau Saesneg nesaf, ac yn yr un modd ar gyfer gweddill cyfnod cytundeb presennol y grantiau Cymraeg: nid yw cyllid *ad hoc* yn ddigonol i gylchgronau oroesi. Ni fyddai hwb yn sgil cyllid prosiectau atodol yn unig, a fyddai ynghlwm wrth flaenoriaethau polisi allanol, yn ogystal ag ymyrraeth ddiangen trwy dargedau (y tu hwnt i fonitro angenrheidiol), yn diwallu anghenion cyfryngau llawr gwlad a ddylai, er iechyd ein democratiaeth, barhau'n strwythurol annibynnol ar y wladwriaeth a chyrrff cyllid.

Yn gywir,

1. Mike Parker
2. Michelle Stanistreet, Ysgrifennydd Cyffredinol, Undeb Cenedlaethol y Newyddiadurwyr/NUJ)
3. Christopher Meredith, ar ran grŵp llywio Cymdeithas yr Awduron - Cymru
4. Yr Athro Emeritws Charlotte Williams OBE
5. Patrick McGuinness
6. Laura McAllister
7. Gillian Clarke
8. Jay Griffiths

9. Rachel Trezise
10. Yr Athro Richard Wyn-Jones
11. Eric Ngalle Charles
12. Menna Elfyn
13. Jon Gower
14. Gwyneth Lewis
15. Niall Griffiths
16. Ifor ap Glyn
17. Andrew Green (*Cadeirydd New Welsh Review*)
18. Dr Daryl Leeworthy
19. Amy Wack
20. Owen Shiers (cerddor)
21. Katell Keineg
22. Pascale Petit FRSL
23. Mabli Siriol Jones
24. Dr Dan Evans
25. Dr Kieron Smith
26. Steve Griffiths
27. Leanne Wood
28. Pamela Petro
29. Norena Shopland
30. Dr Peter Wakelin
31. Nia Davies (bardd)
32. Eluned Gramich

33. Sophie McKeand
34. Iwan Bala
35. Peter Stevenson
36. Dr Mary-Ann Constantine
37. Gareth Leaman
38. Polly Manning
39. Yr Athro Tony Curtis
40. Helen Sandler
41. Alison Lochhead
42. Nigel Jarrett
43. Mike Joseph
44. Rebecca Roberts
45. Taz Rahman
46. Siân Melangell Dafydd
47. John Geraint
48. Shara Atashi
49. Myfanwy Alexander
50. Bethan Miles
51. Sam Adams
52. Sharon Morgan
53. Francesca Rhydderch
54. John Barnie
55. Carole Hailey
56. Lottie Williams

57. Richard John Parfitt
58. Ifor Thomas
59. Peter Finch
60. Steve Andrews
61. John Osmond
62. James Stewart
63. Wiliam Owen Roberts
64. Dr Gemma June Howell
65. Sarah Tanburn
66. Greg Hill
67. Jane Fraser
68. Rebecca George
69. Mike McNamara
70. Gaynor Funnell
71. Geraint Lewis
72. Nick Murray
73. Samantha Wynne-Rhydderch
74. Gorwel Owen
75. Anthony Evans (arlunydd)
76. Yr Athro Emeritws David Ian Rabey MA MA PhD CCDC/FLSW
77. Colin Thomas
78. Sara Penrhyn Jones
79. Darren Chetty
80. Adam Johannes

81. Dylan Huw
82. Harriet Protheroe-Soltani
83. Emily Blewitt
84. Harry Waveney
85. Charmian Savill
86. Huw Williams, Deon y Gymraeg, Prifysgol Caerdydd
87. Stevie Davies
88. Bridget Keehan
89. Frances Williams
90. Ant Evans
91. Katie Gramich
92. Michelle Deininger
93. Steven Lovatt
94. Yr Athro Paul O'Leary, FLSW, FRHistS
95. Jonathan Edwards (bardd)
96. Yr Athro Deri Tomos
97. Catrin Evans
98. Catrin Elis Williams
99. Elinor Wyn Reynolds
100. Dr Elen Ifan
101. Aled Islwyn
102. Geraint Lewis (cyfansoddwr)
103. Elin Llwyd Morgan
104. Tracey Rhys

105. Dr Tim Rhys (dramodydd a darlithydd ysgrifennu creadigol)
106. Rita Singer
107. Kaite O'Reilly
108. Adam Coward
109. Iestyn Tyne
110. Robert Minhinnick
111. Aled Llion Jones
112. T. Robin Chapman
113. Rhianwen Daniel
114. Carl Morris
115. Steve Thompson
116. Mark S. Redfern
117. Selwyn Williams, Cwmni Bro Ffestiniog
118. Martin Wright
119. Morgan Owen
120. Aidan Byrne
121. Rhian E. Jones
122. Kathryn Gray
123. Ben Gwalchmai
124. Lynne Rees
125. Dr Sioned Pearce
126. Meic Birtwistle
127. Yr Athro Jeremy Hooker FRSL
128. Joshua Jones

129. Dr Nia Edwards-Behi
130. Dr Carrie Etter
131. Vicky Morris
132. Dr Sam Christie
133. Ed Garland
134. Jim Pratt MBE
135. Graham Mort
136. Paul Cabuts
137. Gwen Davies
138. Ness Owen
139. Richard Gwyn
140. Jo Dahn
141. Katherine Cleaver
142. Mark Blayney
143. Russell Todd
144. Liz Jones
145. Dr Ceri Thomas (arlunydd, hanesydd celf, curadur)